

ЕКОЛОГІЧНЕ ПРАВО

УДК 349.6

Дейнега М. А.,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри аграрного, земельного
та екологічного права імені академіка В. З. Янчука
Національного університету біоресурсів і природокористування України

ПРАВОВІ АСПЕКТИ ВИКОРИСТАННЯ ПРИРОДНИХ РЕСУРСІВ У КОНТЕКСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ КОНЦЕПЦІЇ «ЗЕЛЕНОЇ» ЕКОНОМІКИ В УКРАЇНІ ЯК СКЛАДОВОЇ ЧАСТИНИ СТАЛОГО РОЗВИТКУ

LEGAL ASPECTS OF THE USE OF NATURAL RESOURCES IN THE CONTEXT OF THE REALIZATION OF THE “GREEN” ECONOMY CONCEPT IN UKRAINE AS A CONSTITUENT SUSTAINABLE DEVELOPMENT

У статті досліджено правові аспекти використання природних ресурсів у контексті виникнення та розвитку концепції «зеленої» економіки в Україні як складової частини сталого розвитку, з'ясовано суть концепції, основоположні принципи, напрями реалізації. Проаналізовано міжнародні стандарти та положення чинного законодавства України з визначеної проблематики. Обґрунтовано необхідність розвитку України шляхом впровадження принципів сталості в економічній, соціальній та екологічній сферах.

Ключові слова: сталий розвиток, стале споживання та виробництво, «зелена» економіка, «зелений» розвиток, використання природних ресурсів.

В статье исследованы правовые аспекты использования природных ресурсов в контексте возникновения и развития концепции «зеленой» экономики в Украине как составляющей устойчивого развития, выяснены суть концепции, основополагающие принципы, направления реализации. Проанализированы международные стандарты и положения действующего законодательства Украины по определенной проблематике. Обоснована необходимость развития Украины путем внедрения принципов устойчивости в экономической, социальной и экологической сферах.

Ключевые слова: устойчивое развитие, устойчивое потребление и производство, «зеленая» экономика, «зеленое» развитие, использование природных ресурсов.

The article investigates the legal aspects of the use of natural resources in the context of the emergence and development of the concept of a “green” economy in Ukraine as an integral part of sustainable development, clarifies the essence of the concept, the basic principles, directions of implementation. Analyzed international standards and regulations applicable laws of Ukraine on certain issues. The necessity of development of Ukraine by means of introduction of principles of constancy in economic, social and environmental spheres is substantiated.

Key words: sustainable development, sustainable consumption and production, “green” economy, “green” development, use of natural resources.

Провідною тенденцією сучасного суспільного розвитку є поширення глобалізаційних процесів, в умовах яких зростає рівень вичерпності природних ресурсів. Потреби у природних ресурсах значно перевищують обсяги і швидкості їх відтворення. У результаті неминуче настає виснаження природних запасів, що призводить до їх дефіциту.

У другій половині ХХ ст. постало питання про перспективу збереження людства на планеті у зв'язку з глобальною екологічною кризою. Необхідність пошуку прийняттого балансу у відносинах між суспільством і навколишнім природним середовищем вимагає консолідації дій усього світового співтовариства, розробки й прийняття міжнародних правових актів, спрямованих на забезпечення сприятливого навколишнього середовища при наростаючих темпах експлуатації природних ресурсів, посиленні техногенного впливу на довкілля.

Необхідним чинником зміни підходів до використання природних ресурсів є перехід до стратегії ста-

лого розвитку й одного із засобів його забезпечення – «зеленої» економіки, суть яких полягає у підвищенні добробуту людей та зміцненні соціальної справедливості при одночасному зниженні ризиків для довкілля й дефіциту природних ресурсів.

Визначенню особливостей розвитку концепції «зеленої економіки» в Україні в умовах сталого розвитку присвячені праці таких вчених-економістів: О.Г. Борисов, Н.П. Захаркевич, Я.П. Квач, Н.С. Орлова, К.В. Фірсова, О.С.Чмир та інших. Проте значна частина питань, пов'язаних з правовими забезпечення визначеної проблематики, залишається поза увагою науковців.

Метою статті є дослідження правового забезпечення впровадження заходів «зеленої» економіки в Україні у контексті стратегії сталого розвитку.

Принципи, на яких мають базуватися відносини суспільства і природи, вперше були сформульовані у 1987 р. у Концепції сталого розвитку. Сталий роз-

виток (*sustainable development*) – розвиток, що задовольняє потреби теперішнього часу, але не ставить під загрозу здатність майбутніх поколінь задовольняти свої власні потреби [2, с. 45].

Концепція сталого розвитку отримала подальше вдосконалення у документах Міжнародної конференції по навколишньому середовищу і розвитку, що відбулася в Ріо-де-Жанейро у 1992 р., на якій прийнято історичне рішення про зміну курсу світового розвитку, зумовлене катастрофічною екологічною ситуацією. На Конференції була прийнята Світова програма дій «Порядок денний на XXI ст.», що визначила основні засади концепції сталого розвитку і проголосила впровадження в рамках стратегії сталого розвитку «зелених» заходів економічної політики.

Принципи Світової програми дій («Цілі розвитку тисячоліття») затверджені на Самміті Тисячоліття ООН у 2000 р. і висвітлені у Декларації Тисячоліття ООН. У «Цілях розвитку тисячоліття» сталий розвиток визначається як поліпшення якості життя людей у межах збалансованих екосистем. При цьому навколишнє природне середовище розглядається не як джерело ресурсів, а як фундамент життя. Перехід на стратегію сталого розвитку означає поступове забезпечення цілеспрямованої самоорганізації суспільства в економічній, соціальній та екологічній сферах, тобто суспільний розвиток має характеризуватися економічною ефективністю, екологічною безпекою та соціальною справедливістю [2, с. 45].

25 вересня 2015 р. держави-члени ООН одностайно прийняли новий Порядок денний – сміливу глобальну програму із забезпечення сталого майбутнього до 2030 року. На заміну Цілям розвитку тисячоліття розроблені нові 17 принципів сталого розвитку («Цілі сталого розвитку») щодо забезпечення збалансованості всіх трьох компонентів: економічного, соціального та екологічного. У Порядку денному ООН оголошено про готовність зберегти планету від деградації, насамперед, за допомогою впровадження раціональних моделей споживання і виробництва, раціонального використання природних ресурсів і вжиття невідкладних заходів у боротьбі із екологічною кризою.

У грудні 2014 р. ООН була прийнята програма розвитку «зеленої» економіки «EaP GREEN» («Екологізація економіки країн Східного партнерства Європейського Союзу») – це велика регіональна програма, що реалізовує UNECE (Європейська економічна комісія ООН), OECD (Організація економічного співробітництва та розвитку), UNEP (Програми ООН із навколишнього середовища) та UNIDO (Організація Об'єднаних Націй з промислового розвитку), спрямована на сприяння переходу на «зелену» економіку шести країнам Східного партнерства Європейського Союзу: Вірменії, Азербайджану, Білорусі, Грузії, Республіці Молдова і Україні. Метою програми є перехід країн Східного партнерства на «зелену» модель розвитку та ведення бізнесу шляхом розмежування економічного зростання та деградації навколишнього середовища і виснаження

ресурсів, зокрема: інтеграції сталого споживання та виробництва в національні плани розвитку, законодавство та нормативну базу з метою створення надійної правової основи для розробки політики «зеленого» зростання відповідно до підходів Європейського Союзу; заохочення використання стратегічної екологічної оцінки навколишнього середовища і оцінки впливу на навколишнє середовище як важливих інструментів планування економічного розвитку на принципах екологічної стійкості; забезпечення переходу на «зелену» модель розвитку і ведення бізнесу шляхом адаптації та демонстрації переваг застосування практики і методів сталого споживання та виробництва в окремих секторах економіки.

У документах ООН, зокрема, UNEP (Програми ООН з навколишнього середовища), UNDESA (Департаменту ООН з економічних і соціальних питань), UNCTAD (Конференції ООН із торгівлі та розвитку), UNCSD (Конференції ООН зі сталого розвитку), поряд зі стратегією сталого розвитку розкривається і концепція «зеленої» економіки – її основоположні принципи, переваги, ризики та узагальнюється міжнародний досвід у цій сфері.

Дослідженням визначень «зеленої» економіки у міжнародних актах ООН займалися вчені-економісти [3]. Так, в офіційних документах UNEP зазначається, що «зеленою» є така економіка, що призводить до підвищення добробуту людей та зміцнення соціальної справедливості при одночасному істотному зниженні ризиків для навколишнього середовища та дефіциту екологічних ресурсів. При цьому наголошується на ефективному використанні природних ресурсів з урахуванням наявних соціальних факторів. У «зеленій» економіці, на переконання UNEP, зростання доходів і зайнятості мають забезпечуватись державними та приватними інвестиціями, що призводять до зменшення забруднення навколишнього середовища, підвищення ефективності використання ресурсів, запобігають втраті біорізноманіття і сприяють розширенню екосистемних послуг.

Схожим є визначення «зеленої» економіки UNDESA – це економіка, що призводить до поліпшення добробуту людини і скорочення нерівності, при цьому не піддаючи майбутні покоління значним екологічним ризикам та екологічному дефіциту. Вона прагне принести довгострокові соціальні вигоди для короткострокових заходів, спрямованих на пом'якшення екологічних ризиків. «Зелена» економіка є сприятливою компонентою загальної мети сталого розвитку [3, с. 55–56].

У наведених визначеннях йдеться про мінімізацію впливу на навколишнє природне середовище, соціальну справедливість, забезпечення високого рівня добробуту. «Зелену» економіку варто тлумачити, орієнтуючись, насамперед, на ознаку забезпечення економічного і соціального прогресу на засадах екологоорієнтованої діяльності. Тобто «зелену» економіку треба розглядати як шлях до сталого розвитку. При цьому мета «зеленої» економіки – формування дієвого середовища для економічного і соціального

прогресу, що базується на мінімізації негативного впливу на довкілля та ефективному використанні природних ресурсів при збереженні гідного рівня життя населення [3, с. 56].

У міжнародних документах ООН (Декларація Конференції ООН із проблем навколишнього середовища (Стокгольм, 1972 р.), Доповідь конференції ООН із навколишнього середовища і розвитку (Ріо-де-Жанейро, 1992 р.), Хартія Землі (Гаага, 2000 р.), Йоганнесбурзька декларація сталого розвитку (Йоганнесбург, 4 вересня 2002 р.) та інші) визначено і принципи сталого розвитку та «зеленої» економіки:

- справедливий розподіл багатства (досягнення соціальної та економічної справедливості, справедливого розподілу світових природних ресурсів);
- економічна рівність і справедливість (надання фінансової і технологічної допомоги менш розвиненим країнам із метою мінімізації економічного розриву та підтримки екологічної стійкості);
- рівність між поколіннями (управління екологічними ресурсами та екосистемами таким чином, щоб відновити та зберегти цінність природних багатств для майбутніх поколінь);
- попереджувальний підхід (завчасне виявлення екологічного ризику);
- право на розвиток (розвиток людини в гармонії з навколишнім природним середовищем має основоположне значення для досягнення сталого розвитку);
- урахування зовнішніх факторів (ринкові ціни мають відображати реальні соціальні та екологічні витрати і вигоди);
- міжнародне співробітництво;
- міжнародна відповідальність;
- поінформованість, участь та відповідальність (вільний доступ до інформації про стан навколишнього природного середовища, участь у процесах прийняття екологічних рішень, відповідальність за прийняття цих рішень);
- стале виробництво і споживання природних ресурсів;
- стратегічне, скоординоване і комплексне планування (забезпечить прискорення досягнення соціально-економічної та екологічної стійкості);
- обґрунтований перехід традиційної економіки у «зелену», до сталого розвитку;
- переоцінка добробуту (благополуччя людини та якість її життя, стан навколишнього природного середовища мають стати головними цілями розвитку, які повинні отримати адекватні індикатори оцінювання);
- гендерна рівність (забезпечення рівності статей, жінки відіграють надзвичайно важливу роль у здійсненні змін у сфері природокористування й розвитку);
- збереження біорізноманіття та запобігання забрудненню навколишнього середовища є невід'ємною частиною добробуту людини, а також управління, орієнтованого на захист стійкості екосистем із метою запобігання їх незворотному пошкодженню.

Вчені-економісти виділяють чотири напрями, за допомогою яких формування «зеленої» економіки і пов'язані з цим структурні реформи можуть стати основою економічного розвитку:

1) перехід до «зеленої» економіки здатний збільшувати «вхідні» ресурси економіки (*input effects*) внаслідок підвищення продуктивності й ефективності використання ресурсів;

2) становлення «зеленої» економіки супроводжується позитивними структурними змінами (*efficiency effect*) під впливом значних інвестицій у системоутворюючі сектори, спрямованих на підвищення енергоефективності, перехід до альтернативних джерел енергії тощо;

3) розвиток «зеленої» інфраструктури забезпечить активізацію економічного розвитку і з боку пропозиції, і з боку попиту, одночасно розширюючи зайнятість і сприяючи зниженню безробіття (*stimulus effects*);

4) перехід до «зеленої» економіки об'єктивно стимулює інноваційну активність (*innovation effects*), яка має підтримуватись сприятливим конкурентним середовищем та дієвими інструментами регулювання [3, с. 60].

На виконання «Порядку денного на XXI ст.» ООН практично в усіх країнах світу розроблені стратегії, програми, плани переходу до сталого розвитку. В Україні також прийнято низку нормативно-правових актів цього напрямку. Найбільш вагомими нормативно-правовими актами щодо забезпечення реалізації принципів сталого розвитку у сфері природокористування та «зеленої» економіки є Концепція національної екологічної політики України на період до 2020 р., схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 17 жовтня 2007 р. № 880-р, і Закон України «Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2020 року» від 21 грудня 2010 р., якими передбачено досягнення таких цілей: підвищення рівня суспільної екологічної свідомості; поліпшення екологічної ситуації та підвищення рівня екологічної безпеки; досягнення безпечного для здоров'я людини стану довкілля; інтеграція екологічної політики та вдосконалення системи інтегрованого екологічного управління; припинення втрат біологічного та ландшафтного різноманіття і формування екологічної мережі; забезпечення екологічно збалансованого природокористування; удосконалення регіональної екологічної політики.

Стратегічні пріоритети нашої держави у цій сфері зафіксовані і в Стратегії сталого розвитку «Україна – 2020» (Указ Президента України від 12 січня 2015 р. № 5/2015), Енергетичній стратегії України на період до 2035 р. (розпорядження Кабінету Міністрів України від 18 серпня 2017 р. № 605-р) та інших нормативних актах. Так, метою Стратегії сталого розвитку «Україна – 2020» визначено впровадження в Україні європейських стандартів життя та вихід України на провідні позиції у світі, зокрема й через забезпечення стійкого зростання економіки екологічно невиснажливим способом.

Однак цього виявилось замало. Для усунення негативних проявів екологічної кризи у використанні природних ресурсів постає негайна потреба у перегляді наявної системи природокористування, яка б ґрунтувалась на досягненні компромісу між економічними, екологічними та соціальними потребами суспільства і базувалась на принципах сталості. При цьому концепція «зеленої» економіки має розвивати

концепцію сталого розвитку та представляти собою засіб її практичної реалізації [1, с. 55]. «Зелений» розвиток може бути забезпечений лише за умови інтеграції екологічної та економічної політики таким чином, щоб суспільний прогрес, економічне зростання і підвищення якості життя населення відбувались на тлі скорочення загроз навколишньому природному середовищу.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Квач Я.П., Фірсова К.В., Борисов О.Г. Зелена економіка: можливості для України. Миколаївський національний університет імені В.О. Сухомлинського. 2015. Випуск 6. С. 52–56.
2. Орлова Н.С. Зелена економіка в умовах сталого розвитку України. Менеджер. 2015. № 1 (69). С. 45–50.
3. Чмир О.С., Захаркевич Н.П. «Зелена» економіка: сутність, цілі та базові принципи. Економічний вісник Донбасу. 2013. № 3 (33). С. 54–62.